

Petdeset let kovinarstva v železnikih

19. aprila 1996 so v prostorih Domela združeno praznovali železnikarski kovinarji – DOMEL, NIKO in TEHTNICA petdeset let svojega obstoja. Na slavnosti so bila navzoča vodstva podjetij in z njimi direktorji: Tone Rakovec – Domel, Valentina Nastran – Niko, Rudi Panjtar – Tehtnica.

Navzoči so bili tudi nekdanji direktorji: Vladimir Logar in Alojz Žumer – Domel, Peter Polajnar – Niko, Anton Pegam in Ivan Lazar – Tehtnica. Vlado Republike Slovenije je na slovesnosti zastopal minister za gospodarstvo, Metod Dragonja, in Gospodarsko zbornico Slovenije, predsednik Jožko Čuk. Tam sta bila tudi še živeča ustanovna člana Niko – produktivne zadruga kovinarjev predhodnice današnjih industrijskih podjetij v kraju, Jože Torkar in Peter Polajnar.

Tako minister Dragonja kot predsednik Čuk sta izrekla čestitke ob jubileju, nato pa v kratkih nagovorih poudarila pomen tukajšnje industrije za prebivalstvo, za gospodarstvo doline in širše za gospodarstvo celotne države. Poudarila sta pravilnost vodenja gospodarske politike v podjetjih, ki že desetletja temelji na visokem deležu izvoza izdelkov, s čimer so se podjetja v znatni meri izognila težavam, značilnim za ta čas, s tem pa si utrdila svoj položaj tudi za prihodnost.

Kratke predstavitve stanja in perspektive današnjih podjetij so podali njihovi direktorji. Iz njihovih navajanj je razvidno, da le ta niso v krizi in zato za zdaj ni bojazni za večje težave. Poslovanje vseh je pozitivno. Prepričani so, da je najhujša kriza mimo, zato z zaupanjem zro v prihodnost.

Nekaj dejstev in misli pa sem kot zadržnik – začetnik navzočim posređoval tudi sam v svojem nagovoru:

Peščica še živečih veteranov ob 50-letnici kovinarske dejavnosti v kraju še vedno zavzeto spremlja razvoj svojega pionirskega dela.

Valvazorjeva upodobitev na vabilu na slavnost ob 50-letnici kovinarstva nam pokaže Železnike, kakršni so bili pred 300 leti, kaže nam kraj v njegovem največjem razcvetu. V

času največjih fužin v takratni vojvodini Kranjski. Tako so lahko tudi današnji rodovi ponosni na svoje poreklo in mu ostajajo zvesti še danes. Naj mi bo zato dovoljeno, da se ozrem za petdeset let nazaj in se bežno dotaknem dogodkov, ki so botrovali tej proslavi.

Sicer moje poudarjanje dejstev ni bilo nikdar deležno simpatij in niso bila nikoli popularna, ker sem vedno govoril le o stanju, ko je Železnike predstavljal le obubožan proletariat, obsojen na hiranje in počasno, a zanesljivo umiranje. To so bili za kraj in ljudi težki časi. Bila je revščina, bila je beda. Ta dejstva tako radi pozabljamo, se jih sramujemo, zato jih danes dejavni rodovi skoraj ne poznajo več.

Železniki so iz vojne prišli še bolj osiromašeni, kot so bili pred njo. Za okupatorjem so ostale le ruševine. Že ob odpravljanju Le-teh pa smo se vpraševali, kako naprej. Prihodnost za kraj in za ljudi je bila brezupna.

“Vigenjci so že dolgo mrzli in močnih ljudi bi bilo treba, da bi jih spet prižgali!” je nekoč dejal stari kovač Fice. Naša dolina pa je premogla take ljudi. Od ponižan razosebljeni in od bede izmozgani kovač ni klonil. Prekaljen v boju, v katerem je izbojeval svojo narodno in socialno svobodo, je dozorel v misli, da mora obračunati s trdoživim siromaštvom in postaviti nove temelje življenju ter tako dati nov zagon umirajočemu kraju. V njem se je prebudila zavest delavca, v njem se je prebudila pripadnost nečemu, kar je bilo stoletja last rodov, v njem se je prebudila in zaplala železarska kri, ki je šest stoletij tekla po žilah njegovih dedov. Vstal je zavedajoč se svojega porekla in tega, da mu nihče ne more nič vzeti, in obrnil kolo usode sebi v prid. Iz nič, le z jekleno voljo in vero v lastno ustvarjalnost je izsilil in položil temelje za razcvet in obnovo industrijskih Železnikov, z njimi vred pa vse Selške doline.

Razumljivo je, da samo njegova zavest ni zadostovala. Potrebna je bila materialna osnova. Te pa v Železnikih ni bilo. Edino, kar smo imeli in nam je bilo dano na voljo, so bili poslovni prostori in njih oprema takratnega obrtnika Nika Žumra. Vse pa je bilo v zasebni lasti, a privatna iniciativa v tistem času ni omogočala hitre rešitve in ni imela perspektive.

Železnikarji smo iskali možnosti za ustanovitev družbenega področja. To možnost smo videli v prenosu lastnine rojaka, tovarnarja Johana Globočnika iz Ljubljane v Železnike. Globočnik je namreč na začetku stoletja z denarjem, iztisnjenim iz žuljev naših kovačev v Ljubljani postavil njim samim konkurenčno podjetje, s katerim je dokončno uničil njihovo proizvodnjo v domačem kraju. Železnikarji tega nismo pozabili, zato smo v njem gledali del naše lastnine in terjali iz tega izhajajoče pravice. Izkazalo pa se je, da je bilo to le naše prepričanje, zato se je že ob prvem srečanju z realnostjo razblinilo. Takratni minister za industrijo pri slovenski vladi je našo zahtevo zavrnil z obrazložitvijo, da nova oblast v takih grapah, kot je Selška dolina, ne misli graditi industrije, da pa ima Savska dolina za železnikarje dovolj prostih delovnih mest. Železnikarji pa, *“če ste lačni, pojdite čez hrib, tam bo za vas dosti kruha.”*

Kako je bila tedaj usmerjena uradna gospodarska politika, pojasnjuje dejstvo, da je sprejeti načrt razvoja jugoslovanskega gospodarstva – imenovan prva petletka – predvidel za Selško dolino: do Selc razvoj kmetijstva, od tam naprej pa razvoj pašništva. Kakršnakoli

druga zaposlitev ni bila nakazana prav v nobeno smer. Oblast je slepo vztrajala, da se uresniči sprejeti načrt, mi pa, ki smo težili k drugačnim usmeritvam, smo v političnem pogledu postali oporečniki vladini gospodarski politiki z vsemi posledicami.

Vse možnosti za ustanovitev podjetja v družbeni lasti so bile izčrpane in vse poti zaprte. Da pa bi vendar vzpostavili neke vrste skupno upravljanje, za tisti čas edino sprejemljivo obliko gospodarjenja, smo se delavci, zaposleni pri Niku Žumru, po njegovi zaslugi odločili in 27. aprila 1946 ustanovili NIKO – produktivno zadrugo kovinarjev, s čimer smo odprli novo stran zgodovine našega kraja in ljudi. Ustanovno listino je podpisalo 16 članov. Ob ustanovitvi si je zadruga zastavila dva cilja: obnovitev kovinarske dejavnosti v kraju in zaposlitev domačih ljudi.

Dejavnost zadruge je presegla vsa pričakovanja. Utemeljila je in določila smer razvoja industrijski dejavnosti, ki zdaj že petdeset let uspešno deluje in zaposluje kar 1000 delavcev več, kot je kdajkoli načrtovala. Zadruga je s tem upravičila svoj obstoj. Svoje poslanstvo je častno opravila. Široko je utrla pot v prihodnost. Rodovi so hodili in hodili po njej. Kakšna pripadnost tradiciji! Kri kovačev se ni izneverila.

Zadrugo so vseskozi obravnavali kot tujek. Živela in razvijala se je v času, ki ji ni bil naklonjen. Zadružniki smo bili deležni vsakovrstnega nasprotovanja. Vseskozi so nam očitali, da ne delamo za koristi družbe, da smo neke vrste obrtnija, ki dela za lastne cilje s špekulativnimi stremljenji. To so bile težke obsodbe. Sledile so jim tudi sankcije. Nadzorovale so nas vsemogoče komisije, nas sumničile ter z raznimi revizijami skušale dokazati, kako donosno za posameznika je naše poslovanje. Vodstvo zadruge je bilo vseskozi pod pritiski, zasliševali so ga ter mu grozili celo z zaporom.

Zadružna organizacija je bila v tistem času v vseh pogledih naprednejša od državnih podjetij. Živela in poslovala je veliko samostojneje, iniciativo posameznika smo upoštevali, bila je izrazitejša in svobodnejša, odnosi v njej pa veliko bolj demokratični. Tako se je po njihovem mnenju preveč oddaljila od dnevnega življenja, se povzpela previsoko, se postavila nad prostor in čas, v katerem je živela. Ob neki priložnosti je tako predstavnik višjega sindikalnega foruma izjavil: *“Ta zadruga predstavlja višjo obliko družbene lastnine”*. Zato kot taka ni bila prebavljiva in onemogočili so ji nadaljnji razvoj. Težko bi zbrali vse zanke, ki so jih spletali okoli njenega obstoja, vse pa z istim ciljem: prostovoljna ali prisilna likvidacija. Na izredni skupščini zadruge, 24. junija 1954, je bil sprejet sklep o njeni likvidaciji. Temeljlil je na številnih poprejšnjih pripravah, ki so jih zadružnikom vsilili, zato je bil sprejem sklepa le še formalnost. Vse imetje zadruge se je brez odškodnine preneslo na novoustanovljeno podjetje – NIKO – tovarna kovinskih in elektromehanskih izdelkov – ki se je kot pravni naslednik vpisalo v sodni register delovnih organizacij.

Polnih dvanajst let je delovni kolektiv v Železnikih živel v negotovosti in strahu za svoj obstoj. Družba je imela vsa ta leta do njega mačehovski odnos. To je znatno upočasnilo njegov razvoj, ni pa ga mogel zavreti. Do sprememb je prišlo šele v letu 1958, ko so nam ob gradnji novih tovarniških objektov prvič odobrili namenska družbena sredstva. S tem šele je krajevna industrija dobila družbeno potrditev, z njo pa naš delavec zagotovitev dela

v domačem kraju.

Pregovor, ki pravi: *“Kjer je dober temelj, tam se dobro zida”*, se je dosledno potrdil v našem primeru. Temelji, ki smo jih vgradili pionirji in so jih dograjevale generacije kovinarjev, so dovolj trdni, da so vzdržali raznovrstne pritiske vseh petdeset let. Delo predhodnikov ni zanemarljivo. S kako jasno vizijo so pripravili proizvodne usmeritve, nas prepričuje dejstvo, da so proizvodni programi, sprejeti skoraj že pred 50 leti, še vedno nosilni programi vse proizvodnje v obstoječih industrijskih obratih v kraju in da so z ozirom na obremenitev okolja, ki ga terja današnji čas, neoporečni.

Danes upravljajo z industrijo v kraju rodovi, ki še niso bili ali pa so bili komaj rojeni, ko smo polagali temelje zanje. Breme je težko. Verjamem. Toda, za kateri rod pa ni bilo? V proizvodnji se nikdar nista cedila med in mleko. To je le trdo delo. Tako bo vedno tudi ostalo. Zaupajte vase! Prihodnost industrije in z njo vaša je odvisna od vas samih in vašega dela. S pridnimi ljudmi, poštenim delom in večjim vodenjem so težave premostljive. Ne dovolite nikakršne samovolje. Ta je, uveljavljena na začetku stoletja, kraju že pokazala svoj obraz. Njene posledice: štiridesetletna strašna revščina in z njo nezadržno umiranje kraja. Naj vam bodo resen opomin. O tem ve povedati zgodovina. Ne prezrite tega. Poučite se o tem.

To, s čimer danes upravljate, je sad petdesetletnega dela. Pričenjajte nabirati nove petdesetletne sadove. Hodite po poti svojih prednikov, po poti, utrjeni z delom in odrekanjem: dovolj je široka za vse. Ne dovoljuje pa nobenega polovičarstva, nobenih poizkusov, ovinkarjenja, bližnjic in obhodov. Enotnost in dosledno opravljanje nalog so zagotovilo vašega uspeha. Sledite tem ciljem, ker le ti odpirajo prihodnost. Prihodnost je jasna, vendar je zanje potreben zdrav razum in vztrajno delo, kar edino ima v tem času tržno vrednost.

Ne dovolite, da bi bil naš delavec odrinjen na obrobje, zakaj izkazal se je sposobnega upravljati s proizvodnjo in premoženjem. Ustvarjajte razmere, v katerih se ne bo počutil kot berač, odvisen od miloščine, pač pa bo zadovoljen, v prihodnost zazrt, delu predan – soupravljalec.